

ОЙСУЛУВ

Айтувчи: ЭРГАШ ЖУМАНБУЛБУЛ ўгли,
Езиб олиб нашрга тайёрловчи: ҲОДИ
ЗАРИФ.

Эрон билан Турон подшолари қадимдан бир-бири билан тараф экан. Гўрўғлининг ҳам Эрон подшолари билан тараф бўлгани қадимдан мерос экан. У замонларда Эронда Доро деган подшо бўлар экан. Доро Турон мамлакатига ёвлаб келиб, элни талаб, тоғда, яйловда қўниб ётган элга ташвиш солиб, одамларни уй-ўтови билан, сури-галаси билан, эчки-такаси билан, қўзи-қўчқори билан — жами давлати билан ўлжа олиб, Эронга ҳайдаб кетар экан. Турон подшоси хабар топганда, ортидан қувиб бориб, гоҳ чўлда, гоҳ тоғда уруш қилиб енгса, боғанағи элни ҳайдаган моли билан олиб қолар экан; енгилса, Доронинг аскарлари Эронга ҳайдаб кетар экан. Одамларни қул қилиб сотар экан, ўлжа молларни амал-амалига қараб бўлиб олар экан.

Турон мамлакатада Ойсулув деган олп бир хотин подшолик қилар экан, кўп сулув аёл экан. Бунинг сулувлигига Ирам боғ париларининг ҳам рашки келар экан. Ойсулунинг олп бир ўғли бор экан, отини Кунботир дер экан. Ойсулув подшонинг лашкарбошиси ўзининг ўгли Кунботир экан.

Эрон подшоси Доронинг лашкарига Паҳлавон Қайсар деган лашкарбоши экан, унинг ҳам Офтоб пари деган бўй етган бир қизи бор экан.

Кунлардан бир кун Паҳлавон Қайсар Турон мамлакатидан ҳайдаб борган одамлардан Ойсулунинг таърифини эшитиб, ғойибдан ошиқ бўлиб, лашкарбошилиқни ҳам қўйиб, Ойсулунинг ишқида куйиб, овга қарамади, ёвга ҳам қарамади.

Кунботир Эронда неча шаҳар, қишлоқларни неча марта босиб, девсифат полвонларни йиқиб, ўлжага ботиб кела берди, бунга ҳеч ким баробар бўлолмади. Ойсулувнинг ўғли — Кунботирнинг овозаси Турон билан Эронга кетди, бу гаплар Доро подшога етди. Доронинг қаҳри келиб, илондай заҳри келиб, лашкарбоши — Паҳлавон Қайсарни чақириб муҳурдор, туғдор, жами амалдорини йиғиб айтди:

— Эй Паҳлавон Қайсар! Сен ўзинг полвон, эгинингда карк тери қалқон, белингда кескир исфиҳон, сенинг қўлинг-дадир мамлакати Эрон, биз билан қаттиқ тараф бўлипти мамлакати Турон. Бизга қараган чет-чет шаҳар, қишлоқларни Ойсулувнинг лашкари босган эмиш, молу дунёсини ўлжа олган эмиш, кўп ерларни Ойсулув подшога тобе қилган эмиш. Паҳлавон Қайсар! Сенинг юрагинг ёрилиб, қўрқиб қолганга ўхшайсан. Мен ўзим лашкар тортиб борайин, Туронни жовлик олайн, Ойсулувни ўлдириб, Кунботирни асир қилайин, ҳайдаб келиб, умрини зиндонда ўтказайин. Шунга нима дейсизлар?

Паҳлавон Қайсар Доро подшонинг «Ойсулувни ўлдираман» деганини эшитиб: «Бу иш подшомизнинг қўлидан келади, Туронга ўзи лашкар тортиб борса, Ойсулувни тайин ўлдиради, сўнг менинг дардим зиёда бўлиб, қаландар бўлиб кетаман, бунга бир илож қилайин»,— деб ўрнидан туриб, қўл қовуштириб, дасти алифлом қилиб, Дорога қараб айтди:

— Эй подшойи олам! Сен кўп хафа бўлма, кўкайингни кесма. Мен билмай қолдим, бу гуноҳ мендан ўтди. Менинг гуноҳимни кечирсанг, бу ишни ҳали ҳам менинг ўзимга топширсанг. Мен ўзим лашкар тортиб борсам, Ойсулув билан Кунботирнинг бошига кўрмаган кунларни солсам, Турон мамлакатини сенга тобе қилиб, Ойсулувнинг хазина-дафинасини Кунботир лашкарбоши ўғли билан ўлжа олиб, қайтиб келиб сенга тутсам.

Доронинг олдига ҳозир турган жами амалдорлари, уламо, акобирлари Паҳлавон Қайсарнинг маслаҳатини маъқул топти, бари чувлаб:— Подшойим, маслаҳат шул,— деди. Дорога бу гап маъқул тушиб, Паҳлавон Қайсарга қараб айтди:

— Ҳў... лашкарбоши Паҳлавон Қайсар! Сен ўзинг талаб қилдинг, бу огир ишни ўзим бошлайман, дединг, бу ишни сенга топширдим. Озиқ-овқатни ғамлаб, лашкарингни созлаб, юриш қил, ой бориб, омон кел,— деб офтобга сажда қилиб, тана пайғамбарлардан мадад тилаб:— Юришинг бехатар бўлсин, зафарни сенга берсин,— деб фотиҳа қилди.

Паҳлавон Қайсар Дородан фотиҳани олиб, Туронга от-

ланмоқчи бўлиб, чиқиб кетди. Жами қўшинига: «Туронга ёвлаб борамиз, олти ой йўл юрамиз, озиқ-овқатини, ёв-яроғини ғамласин»,— деб хабар юборди.

Кун кеч бўлди, қайтиб ўзининг ўрдасига борди, ётиб уйқуси келмади. Етиб ўйлади: «Бормайин деса, Доро подшога мен ўзим бораман, деб ваъда берган; бормаса, подшо ўлдиради; борайин деса, Ойсулувни яхши кўради, устига ёвлаб борган сўнг Ойсулув бунга тегмайди, теккан билан кўнгилсиз бўлади; балки сенга тегаман, деб алдаб ўлдириб қўяди». Оқшоми билан хаёли қочиб, нима қиларини билмай, гоҳ уёққа, гоҳ буёққа ағдарилиб ётди, эрта-мертан тонг отди.

Тонг отган сўнг қирқта айёр билан мастонни йиғдириб келди. Бир уйни холи қилиб, булар билан маслаҳат қилди. Мастонларнинг ичида уч юз олтмишга кирган, Даққиюнус кўрган, шайтонга неча сафар фириб берган бир кўса бор эди, жами айёрнинг кекса — қартайгани ҳам шу кўса эди. Кўса туриб айтди:

— Бу кўп оғир, мушкил иш. Мени десангиз маслаҳат шул: Доро подшонинг Ирамбоғдан парилар мамлакатидан келтирган париларидан қирқта парини, қирқта мастон, қирқта айёрни менга қўшасиз, тағи тўрт юз одамни — шакаман мерганни сайлаб, шайлаб, устидан икки-уч қабат чопонни кийгизиб, буларни ҳам менга ияртиб берасиз. Асқартоғнинг ғорига кўҳна шароблардан, жами ноз-неъмат таомлардан ғамлаб қўясиз. Мен париларга, мастонларга, мерганларга бош бўлиб, бундан жўнайман, қирқ кундан кейин сиз ҳам лашкарни олиб қўшин тортасиз. Мен Асқартоғининг ғорига бориб, Кунботирнинг қўшинини ангиб ётаман. Бир-икки босиб келган одам тағи келар. Шунда Кунботирнинг олдига пешвоз чиқиб: «Дод, Доро билан Паҳлавон Қайсарнинг дастидан, минг дод»,— деб йиғлайман, алдаб қирқ йигити билан ғорга олиб кираман, меҳмон қилиб, кўҳна араққа тўйдираман, маст бўлиб йиқилгандан кейин, қолган арақни оғзи билан бурнидан қуйиб тўлдираман. Шунда сиз етиб борасиз. Кунботирни қирқ йигити билан асир қилиб оласиз, олиб келиб зиндонга соласиз. Ундан кейин Ойсулув подшога хат ёзасиз: «Агар таслим бўлсанг, Кунботирни зиндондан чиқариб бераман, бўлмаса зиндонда чиритиб юбораман, устингга ёвлаб бориб, эл-юртингни чопиб, ўзингни банди қиламан»,— дейсиз. Подшо бўлса ҳам аёл одам-да, Кунботир бўлмаган сўнг лашкари бебош қолиб, у ҳам сизнинг айтганингизни қилади-да,— деди.

Бу маслаҳат Паҳлавон Қайсарга маъқул тушиб, кўсага бош-оёқ сарпо, бўйи баравар зар берди, айтганини ҳозир

қилди. Қирқ хачирга кўҳна арақ, қирқ хачирга саримой билан қаймоқ, тўрт юз пор туяга озиқ-овқат юклаб, Асқартоққа жўнатди. Буларни жўнатиб, пари-пайконларини, айёр-мастонларини, катта-кичик мерганларини ияртиб, Қўса ҳам Асқартоғига қараб йўл тортиб кетди. Паҳлавон Қайсар қирқ кунгача керакли нарсаларини жамлаб, ёв-яроғини жамлаб, қирқ кундан кейин қирқ лак аскарини олиб, карнай-сурнай чалдириб бу ҳам жўнаб кетди. Энди гапни бошқа ёқдан эшитинг.

Кунботир лашкарининг ярмини олиб, ярмига дам бериб, озиқ-овқатини ортиб, уч ой йўл юриб, Тажан дарёсидан ўтиб, Асқартоғига яқин етиб: «Энди беш-ўн кун дамимизни олайик, сўнг Асқартоғини ошайик»,— деб бари отдан тушиб, дамни олиб ётди. Орадан уч-тўрт кун ўтди. Кунботир қирқ йигитини олиб, Асқартоғига овга чиқиб кетди. Оч овлаб юриб, Кунботир бир такани отди. Така оқсаганча қочиб, бир дара билан энкайиб, тоғнинг Эрон томон ошувига тушиб кетди. Кунботир унинг орқасидан қирқ йигити билан из қувиб кетди. Ярадор така дарадан-дарага ўтиб, йўл адаштириб, бузук ерга уриб кетди. Кунботир қорасини ҳам кўрмай, такасини ахтариб, тоғнинг устига тушиб қолди.

Буларни ангиб юрган мастонлар бориб, Қўсага хабар бердилар. Қўса ғордан чиқиб, ҳамроҳларини ияртиб, Кунботир билан қирқ йигитининг олдига пешвоз чиқди. Бари қўл қовуштириб, дасти алифлом қилиб, гарданини ҳам қилиб, салом бериб турди. Кунботир сўради:

— Сизлар ким бўласизлар, қаердан келасизлар, қаерга борасизлар, бу даштда нима қилиб юрибсизлар?

Шунда айёр Қўса, бу савол сўраб турганнинг Кунботир эканини билиб:— Дод, Доро билан Паҳлавон Қайсарнинг дастидан, ўлмасак ҳам ўлгандан баттар бўлдик. Дод, минг дод,— деб йиғлай берди. Қўсанинг орқасидан мастонлар, айёрлар, парилар, 400 мерган, бари бирдан «дод» деб чувлаб йиғлай берди. Кунботир булардан:— Нимага баринг бундай бўзлаб йиғлайсизлар? Доронинг қандай зулми ўтди сизларга?— деб сўради. Шунда айёр Қўса Кунботир отининг оёғига бош уриб, йиғлаб айтди:

— Доро подшо элни хароб қилди, эртадан оқшомгача базм-сухбат билан овора. Кунда бир уйланади. Қимнинг сулув қизи бўлса Паҳлавон Қайсарга буюради, у ўзи келиб, одамларнинг қизини зўрлик билан тортиб олиб кетади, Дорога тортиқ қилади. Доро оқшом у қиз билан ётиб эртагисини Паҳлавон Қайсарга чиқаради. Бу ҳам бир оқшом хотин қилиб, тағи бир амалдорга беради, амалдор ҳам бир ой, икки ойдан сўнг бу шўрликни бир аскарга хотин қилиб бе-

ради. Мастонлар уйма-уй юриб, мана бу қирқ қизни ҳам хатга олган эди. Мана бу қирқ аёл бу қизларнинг энаси, маъна булар отаси бўлади. Орқада турган тўрт юз одам қизини подшо олиб қўйган шўрликлар. Ахири «дод» деб: «бу мамлакатда шуйтиб азоб кўргандан, чўлда улоқиб ўлсак ҳам, Ойсулув подшога борамиз; остонасига бошимизни урамиз, Ойсулув подшога қул бўлиб ишласак ҳам, шу азобдан қутуламиз» деб бораётирмиз,— деди.

Кунботир айтди:

— Йиғламангизлар, мана мен Ойсулув подшонинг ўғли Кунботир бўламан. Доронинг тахтини йиқиб, ўзини банди қилиб, зиндонга солсам керак. Сизларга беш-ўн отли қўшайин, энамга тайинлаб юборайин, сизларга яхши жойлардан берсин, мусофир деб хафа қилмасин,— деди.

Айёр Қўса тағи йиғлаб:— Шуйтинг, тўрам, Доро ўлсин, элу халқ қутулсин,— деб тулкиликни бошлади:— Кунботир ўғлим! Қўп чарчаб келгансиз, отдан тушсангиз, биз неча кундан бери мана бу ғорни макон қилиб ётибмиз. Йигитларингизни ҳам олиб, бизнинг маконга борсангиз, янгитта бир оёғидан ўқ еб, ҳолдан кетиб, йиқилиб қолган катта бир такани ушлаб олган эдик, сизни кўриб, пешвоз чиқиб келиб эдик, шуни сўйиб, сизни меҳмон қилсак, сўнг сизни Эронга жўнатиб, ўзимиз энангиз Ойсулув подшога қараб йўл олсак. Сизнинг ҳам соғ-саломат хабарингизни энангизга етказиб, дуо қилиб, Доро подшога ўлим тилаб, сизга зафар тилаб ётсак,— деди.

Кунботир айёрнинг шумлигини билмади, кўнглида:

«Ўзим отган така ҳали ҳам ўзимга насиб қилган экан, борсам борайин, бир оз дамимни олайин, бу одамлардан гап сўраб, Доро билан Паҳлавон Қайсарнинг ҳам сирини билайин»,— деб қирқ йигит билан отдан тушиб, ғорга кириб кетди. Қараса: бир катта ғор, катталиги подшонинг ўрдасича бор. Сувлар сепилган, тўшакчалар тўшалган, дастурхонлар солинган, ноз-неъматлар уюлган, шароблар тўкилган.

Айёр Қўса Кунботир билан қирқ йигитни меҳмон қила берди, қирқ паризод бир-бир алёр айтиб, коса сузиб бера берди, булар бирин-кетин маст бўлиб ётиб қолди. Кунботир боши айланса ҳам сир бермай, парилар билан ҳангама қилиб ўлтириб эди, такани кавоб қилиб, ўртага олиб келиб қўйди. Кунботир ейберди, парилар ҳали ҳам кўҳна шаробни косаларга тўлдириб қуяберди, юз нози билан, ширин сўзи билан алёр, деб Кунботирга босиб узата берди, у ҳам олиб ича берди. Шундай қилиб, Кунботирнинг ҳам боши гангиб бу ҳам йиқилиб, ухлаб қолди. Буни кўриб, мастонларнинг

бари йиғилиб келиб, Кунботир билан қирқ йигитнинг оғзидан, бурнидан тағи қуйди. Ағдариб, думалатиб кўрди, ҳеч қайсиси ҳеч нарса билмади. Барининг яроғ-аслаҳасини олиб, қирқ айёрга берди. Айёр Қўса Кунботирнинг тулпорини минди. Қирқ айёр йигитларнинг отига минди; тўрт юз мерганга: «Сизлар бу бандилардан хабардор бўлинглар, ғордан чиқарманглар»,— деб отларини чопиб, жўнаб кетди. Шу куни оқшоми билан от чопиб, йўл тортиб борди, сўнгги кун тонготарда мўр-малахдай оламни босиб келаётган лашкарни кўрди, отнинг бошини тортиб, қараб турди. Келаётган лашкар Паҳлавон Қайсарнинг қўшини эди. Қўшин яқинлаб келган сўнг, айёр Қўса қирқ айёри билан пешвоз чиқиб, Паҳлавон Қайсарга айтди:

— Кунботирнинг ёв-яроғини, тулпор отини, қирқ йигитнинг ҳам ёв-яроғи билан минадиган отини ўлжа олдим; ўзини банди қилдим, бари Асқартоғнинг ғорида маст бўлиб ухлаб ётипти, лашкари тоғнинг нариги ошувида қўниб ётган эмиш. Ҳайдаб борсангиз, оқшом етасиз, Кунботирни банди қилиб боғлаб оласиз, ундан кейин муродингизга етасиз. Бизнинг хизматимиз шу бўлди,— деди.

Паҳлавон Қайсарнинг димоғи чоғ бўлиб айтди:

— Эса, сен бу ўлжаларни олиб Доро подшога бор, ўлжаларни унга бер, бўлган воқеани айт. Сизларга ҳар нима берса берар, мен қайтган сўнг бир шаҳарнинг хирожини сизларга бўлиб бераман,— деб отни қувиб, йўл тортиб кетди. Оқшом Асқартоғига етиб келди. Кунботир билан қирқ йигитни банди қилиб, боғлаб олди, ҳар қайсисининг устидан неча меш сувни қуйди.

Эрта-мертан бари ҳушига келиб қараса, қирқ бири ҳам банди бўлипти. Кунботирнинг тепасида Паҳлавон Қайсар ўзини мақтаб, Кунботирни сўкиб турипти.

Кунботир айтди:

— Қайсар! Сен ҳийла билан банди қилиб, тағи ўзингни ботир дейсан-да! Менинг қўлимда ёв-яроғим, остимда отим бўлганда майдонда йўлиқсанг, ботирлигингни шунда кўрар эдимда. Сенга банди бўлдим, қўлингдан келганини аяма!

Паҳлавон Қайсар буларни ғордан чиқарди, тўрт юз шакаман мерганга:— Эҳтиёт бўл, ҳеч ерга қочирма!— деб тайинлаб, ўзи отига миниб, лашкарига бош бўлиб, карнай-сурнай тортиб, тоққа ўрлай берди.

Кунботир билан қирқ йигитнинг «овга борамиз», деб дарақсиз кетганига хавотир бўлиб, бир неча амалдор буларни ахтариб, тоққа чиққан эди. Тоққа ўрлаб келаётган мўр-малахдай лашкарни кўриб, кайфи учиб, қони қочиб, отнинг бошини буриб, лашкарга етиб борди, кўрган сирини

айтди. Лашкарнинг ичидаги катта-катталари бари йиғилиб қилди маслаҳатди. Бир хили айтди: «Кунботир билан қирқ йигит тайин банди бўлган. Энди биз бу келган қўшин билан урушиб, обрў тополмасмиз, Кунботирни душмандан айириб ололмасмиз, элга омон-эсон етолмасмиз, урушмайлик, урушиб абор бўлмайлик. Ойсулунинг қошига борайлик, бўлган воқеани айттайик» Бир хили айтди: «Урушмай қочган билан душман сени қўймас, ортингдан қувиб, сенга омон бермас, барингни ўлдирмай қайтмас, қочиб, қутулиб кетганинда ҳам, Ойсулунинг қошида юзинг ёруғ бўлмас. Тикилган шу балога қайтмай борамиз, ўлсак шу урушда ўламиз, қолсак, ўлдириб биз ҳам оз-кўп ўлжа олиб қайтамиз»,— деди.

Булар шу маслаҳатда эди. Паҳлавон Қайсар Асқартоғнинг белидан ошиб, лашкари билан кўриниб қолди. Бу лашкарни кўргандан Кунботирнинг лашкари ҳам отланиб урушга тайёр бўлди. Шу куни оқшомгача Асқартоғининг остида уруш бўлди. Кун ботгандан кейин Паҳлавон Қайсар қўшиннинг олди-ортини йиғиб, тоққа чиқиб кетди. Оқшом ётди, эрта-мертан тонг отди. Паҳлавон Қайсар тағи тоғдан тушди. Бу куни оқшомгача уруш бўлди. Қанча одамни банди қилиб олди. Кунботирнинг қўшини енгилиб қочди, қочганини қувиб кетидан тушди. Шу қувганча Тажан дарёсига қадар қувиб келди, етганининг бир хилини ўлдириб, бир хилини банди қилиб олди. Тажандан ўтиб қочиб қолгани қутулиб кетди.

Паҳлавон Қайсар қўшиннинг олди-ортини йиғиб, Асқартоғдан ошиб пастга эниб келди. Ўлжаларини отларига ортиб, Кунботир билан қирқ йигитни, қанча банди аскарни Ҳайдаб, Эронга қайтди. Неча кун, неча тун йўл юриб, чарчаган ерида қўниб, уч ой деганда шаҳарига етиб борди. Доро подшога кўриниш берди. Доро подшо Кунботирни зиндонга солди, қирқ йигитни дорга осди, қолган бандиларни қул қилиб, ярмини Паҳлавон Қайсарга, қолганини урушга борган амалдорга бўлиб берди.

Доро подшо Паҳлавон Қайсарни чақириб айтди:— Эй Паҳлавон лашкарбоши! Сен менинг кўнглимдаги ишни қилдинг, лекин ҳали сенга катта хизмат бор. Туронга бориб, Ойсулун подшони ўлдириб, Турон мамлакатини Эронга тобе қилиб келсанг, Туронга сени подшо қиламан, уруш-анжомингни, ёв-яроғингни тайёрлайбер,— деб жавоб берди.

Паҳлавон Қайсар айёр Қўсанинг маслаҳати билан бир хат ёздириб, Доро подшо билан ўзининг муҳрини босиб, Туронга Ойсулун подшога ўн одамни элчи қилиб, хатни жўнатди.

Ойсулув подшо Паҳлавон Қайсардан қочиб, Тажан дарёсидан ўтиб, омон-эсон юртига етиб келган одамларидан Турон элининг тўраси, ёлғиз боласи, кўзининг оқи билан қораси — лашкарбоши Кунботирнинг қирқ йигити билан Қайсарга банди бўлиб кетганини, Асқартоғда уруш бўлиб, кўшиннинг ҳам қанчаси Доро подшога ўлжа бўлганини эшитиб, гоҳ хафа бўлиб, гоҳ аччиғи келиб, олп эмасми, полвонлик томирлари қўзғалиб, аскарни, ёв-яроғ, анжом-асбобиңи ғамлаб, Доро подшо билан, Паҳлавон Қайсар билан урушмоқчи бўлиб, ўзи лашкарга бош бўлиб, тараддуд қилиб туриб эди.

Бир кунлари Паҳлавон Қайсарнинг элчи қилиб юборган ўн одами от чоғиб етиб келди. Маҳрамлар Ойсулувга хабар берди: «Эрондан ўн отли келди. Доро подшонинг элчиси эмиш, қўлида номаси ҳам бор»,— деди. Ойсулув подшо айтди:

— Элчи бўлса, элчига ўлим йўқ — отдан тушсин, дарваада дамани олсин, номасини сизлардан бериб юборсин.

Бир маҳрам чиқиб, элчилардан номани олиб келди, Ойсулувга берди. Ойсулув ўқиб кўрса, хатда айтипти: «Турон Эронга тобе бўлсин, Ойсулув подшо бизга бўйсунсин. Агар бизнинг сўзимизни қулоққа олмаса, зиндонда ётган ўғлини ўлдирамиз, лашкар билан устига ёвлаб борамиз. Ойсулув подшони банди қилиб, жами эли-халқини талаб, мол мулкни ўлжа қилиб, одамларини қул қилиб Эронга ҳайдаймиз»,— дебди. Доро билан Паҳлавон Қайсар муҳрини босипти. Номанинг бир четида тағи шундай ёзипти: «Агар Ойсулув подшо урушмасдан мамлакатни берса, ўзи менга тегса, зиндонда ётган ўғлини чиқариб бераман, ҳам ўзи, ҳам ўгли ўлимдан омон қолади».

Бунга Паҳлавон Қайсар бир ўзи муҳрини босибди.

Бу хатни ўқиб, Ойсулув подшонинг жуда аччиғи келиб:— Чақир элчиларни,— деди. Маҳрамлар бориб элчиларни саройга олиб келди. Ойсулув элчиларга айтди:

— Сизлар элчи экансизлар, элчи бўлмаганларингда, барингни ўлдириб, каллаларингни бир қопга солиб, Доро подшога совға-салом қилиб юборар эдим. Сизларга жавоб бориб, Доро билан Қайсарга айтинглар: Подшоларнинг қўлидан келганини қилсин! Бор лашкари билан, қўру қўрхонаси билан урушга отлансин. Мен тараддуд қилиб турибман, босиб бораман. Ё Доро билан Қайсарни ўлдириб, Кунботирнинг ўчини оламан, ё шу урушда ўламан. Аҳмоқ бўлиб, элчи юбориб юрмасин! Мен Турон мамлакатимни, эли-халқимни унга бермайман, бўйсунмайман! Менинг сўзимни подшоларингга тайинлаб айтинглар, тағи армонда

қолмасин,— деб элчиларга жавоб берди. Элчилар жўнаб кетди.

Булар кетгандан кейин Ойсулув подшо узоқ-яқинга, жами аскарига: «Отлансин»,— деб хабар қилди; полвонларини, шакаман мерганларини, отли-яёв аскарини жамлаб, озиқ-овқатини ғамлаб, ўзи ҳам отланиб, лашкарига бош бўлиб, излагани саваш бўлиб, Эронга қараб жўнаб кетди. Булар кета берсин, энди гапни бошқа ёқдан эшитинг.

«Ойсулувнинг ўгли Кунботир Дорога банди бўлган эмиш. Доро уни зиндонга солган эмиш. Энасининг сулуви деб таърифи кетган эди, ўғлининг сулувлиги энасидан ҳам ортиқ эмиш»,— деб овоза бўлди. Бу гап Паҳлавон Қайсарнинг қизи — Офтобойнинг ҳам қулогига етди. Офтобой бир кўрмоққа ишқивоз бўлиб ётди. Зиндонга борайин деса, отасидан қўрқади, бормайин деса, ишқивозлик қўймайди, Канизлари билан суҳбат қуриб ўтириб эди, қизлар: «Сен сулувми, мен сулув?» деб талашиб қолди. Бирови айтди: «Қанча сулув бўлганда ҳам, Ойсулувча бўлмайсан, зиндонда ётган ўғлига тенг келмайсан»,— деди. Шунда Офтобой: «Бу гап қулай келди»,— деб Ойсулувни ким кўрибди, Кунботирни ким кўрибди! Улардан ҳам мен сулув,— деди. Қизлар айтди:— Офтобой тўғри айтади, жавоб берса, бориб кўриб келайик.

Офтобой ўзига яқин кўрган икки канизини:— Бориб, кўриб келинглар,— деб буюрди. Каниз қизлар зиндонга бориб қараса, зиндонда бир йигит: синли-симбатли, қадди-қоматли, Юсуф талъатли, Рустам сифатли олп бир йигит ухлаб ётибди. Канизлар буни кўриб: «Шундай эринг бўлса, бошқаси садақаи саринг бўлса, ҳеч бўлмаганда, ваъдалашиб қўйган ёринг бўлса»,— деб чопганча Офтобойнинг олдига борди, кўрганини айтди:

— Ў, бувишим! Олплиги Рустамдан ҳам зиёд, сулувлиги сиздан ҳам зиёд, синли-симбатли, Юсуф талъатли йигит экан, одамлар айтганча бор экан, зиндоннинг ичида ухлаб ётибди,— деди.

Офтобой буни эшитиб, Кунботирга ғойибона кўнгили қўйиб:— Эса, мен ҳам бориб кўриб келайин, айтганларинг ростми экан, ёлғонми экан,— деб беш-олти олмани қўйнига солиб, киссасига танга-тилла тўлдириб, зиндонга қараб кела берди. Зиндоннинг теварагида ётган қоровулларга танга-тиллаларни бериб айтди:— Сизлар ҳу анови ерга бориб туринглар, мен зиндонда ётганларни томоша қилиб қайтаман.

Қоровуллар узаб-узаб кетди. Офтобой зиндоннинг бошига етди, Қараса, Кунботир ҳали ҳам ухлаб ётибди. Зичини

қўйиб қаради, кўзига канизларнинг айғанидан ҳам зиёд кўринди. Шу ерда Кунботирга ошқ бўлиб, нима қиларини билмай қараб қолди. Қўйнидаги олма эсига тушиб, бир олмани Кунботирга отди. Олма теккандан Кунботир сесканиб уйғонди. Офтобой тағи бир олмани отди. Кунботир кўзини очиб юқори қаради. Қараса бўй етган, баркамол, ойжамол бир қиз зиндоннинг бошида Кунботирга олма отиб турибди, ишқивоз одамдай қоши кўзини ўйнатиб турибди. Кунботир бу қизнинг ким эканини билмади, тунов кунги мастонларданми деб, кўзга илмади, гап қотмади, олмасини ҳам олмади. Шунда Офтобой кўнглида айтди: «Бу йигит ё бизни кўзга илмади, ўзига тенг кўрмади, ё отамнинг ҳийла билан банди қилгани эсига тушиб, «Бу ҳам бир шумликни ўйлаб келган», деб мени душман билаётир. Ман бунга сиримни айтмайин, айтган билан икки бошдан инонмайди, ҳозир қайтайин, кунда бир келиб кетайин, ҳолидан хабар олайин, сўнг ўрганишиб қолар, ўзи ҳам кўнгли кўяр»,— деб тағи икки-уч олмани отиб, кулимсираб боқиб, ҳеч сўз қотмай ўрдасига қайтди. Бир соатдан кейин канизлар бир қўйни ҳайдаб келиб зиндонга ташлаб кетди.

Кунботир бунни кўриб, айёрликка ҳам жўярини билмади, ишқивозликка ҳам жўярини билмади, олмасини ҳам емади, қўйини ҳам емади. Оқшом ётди, эрта-мертан тонг отди. Кунботир олмаларни ўйнаб: «Бу нима деган сир бўлди», деб не гапларни ўйлаб, хаёли қочиб, энасидан, эли юртидан айрилиб, қанотидан қайрилиб қолганига ичи ачиб ўтириб эди, Офтобой сўксурдай бўлиб, тараққос бойлаб, зиндоннинг бошига келиб қолди. Кунботир қараса, кечаги қиз келиб турибди. Кунботир олмаларнинг бировини отди. Офтобой олмани ушлаб олиб, Кунботирга кулимсиб қараб айтди:

— Ботир! Олмаларни нимага емадингиз, қўйни нимага емадингиз? Сихр-жоду қилган деган чиқарсиз. «Илён чаққан, ола арқондан кўрқади», деган гап бор. Асқар тоғнинг ғорида ҳийла билан сизни банди қилган мастонлардан кўрқиб қолгансиз-да! Сизга зулм қилмоққа Эроннинг менадан бошқа мастони йўқми?!— деди.

Кунботир бу қизнинг меҳрибонлик қилаётганини билди, бу ҳам қизга кўнгли қўйиб, миннатдор бўлиб:— Ойим, менадан шундай-шундай хабар олиб туринг, омон-эсон зиндондан чиқсам, асло унутмасман,— деди. Офтобой зиндоннинг бошида узоқ гаплашиб турмоққа отасидан хавотир олиб, кўрқиб, Кунботир билан хўшлашиб, қайтди.

Кунботирнинг кўнгли ўсиб, қўйни сўйиб, еб ўтирди. Офтобой кунда тонг вақти зиндоннинг бошига келиб, Кунботирга овқат, қанча нозу неъмат ташлаб, иккови гаплашиб,

ҳол-аҳвол сўрашиб, келиб-кетиб турди. Кунботир билди бу қиз Эроннинг лашкарбошиси Паҳлавон Қайсарнинг кўрар кўзи, сўйлар сўзи, ёлғизгина бир қизи — шул Офтобойнинг ўзи экан.

Кунлардан бир кун Офтобой зиндоннинг бошига келганда Кунботир айтди:— Энам Ойсулув подшо менинг тирик эканимни ҳам билмайди, ўлган эканимни ҳам билмайди, менинг дарди фироқимда энам шўрликнинг ҳоли нима кечди, мен билмайман. «От босмаганин той боссин»,— деб юрган шўрли, қулунидан айрилиб, юраги тойрилиб, менинг доғима кўйиб, сочини юлиб юргандир. Менинг хабаримни энамга етказсанг, шўрлик менинг зиндонда тирик ётганимни билса, қўшин тортиб келиб, мени зиндондан, Доро подшонинг қўлидан қутқазиб олувга ярар эди,— деди.

Офтобой айтди:— Тўрам! Сизнинг зиндонда тирик хабарингизни энангиз биледи. Доро подшо билан менинг отам энангизга элчи юборган экан: «Ойсулув подшо Эронга бўйсунсин, бизга тобе бўлсин, агар бунга кўнмаса, лашкар билан борамиз, юртини оламиз, шаҳарини вайрон қиламиз»,— деб нома ёзган экан. Кеча элчилар қайтиб келди. Ойсулув подшо айтибди: «Доро подшо аҳмоқ бўлмасин, мени аёл деб наҳ урмасин. Мен урушмоққа тараддуд қилиб турибман, Доро подшо билан уруш қиламан, ё енгиб ўғлимни айриб оламан, ё шул урушда ўламан, юртимни бермайман, Дорога қул бўлмайман»,— дебди. Бугун отам лашкарни тўплаётир. Қўйиқофнинг девларини Асқартоғига қараб ҳайдаётир. Оқшоми билан ўзи ҳам жўнаб кетмоқчи,— деди.

Кунботир бу гапни эшитиб, димоғи чоғ бўлиб, зиндондан чиқмаса ҳам, чиққандай бўлиб қолди. Офтобойга айтди:— Эй, Офтобой! Бугун сен менга яхши хабар топиб келидинг, энам келмаса ҳам келгандай, келиб мени кўргандай, зиндондан чиқариб олгандай бўлди. Отанг мени банди қилганда менинг тулпор отимни, ёв-яроғ асбобимни ўлжанинг боши деб, менадан аввал, Доро подшога совға-салом қилиб юборган экан. Шул отим, ёв-яроғим бор чиқар. Шундан бир хабар олмоқнинг пайида бўлсанг, билса, Доронинг саройидаги одамлар биледи,— деди.

Офтобой айтди:— Тўрам! Тулпордан, яроғ-аслаҳа анжомдан ҳам еманг, кунда бир қўй, икки қўйдан кам еманг. Минадиган тулпор отингизни, ёв-яроғ асбобингизни — барини Доро подшо менинг отама берган. Тулпорингиз отамнинг ичкари табласида, ўзининг ғазога минадиган отлари турадиган табладан ҳам мустаҳкам жойда, мен ўзим хабар олиб, сайисларга танишдида бериб доқтириб юрибман,— деди,— энди тўрам, оқшом одам лашкарига бош бўлиб

урушга жўвайди. У кетган сўнг, мен сизни зиндондан чиқариб олсам, менга нима берасиз?

Кунботир:— Зиндондан омон-эсон чиқсам, ҳар нима десаңг берайин, яхшилигини унутмайман, энамнинг хазинасида борини сўрасанг ҳам берайин,— деди.

Офтобой айтди:— Хазина-дафина менинг ўзимда фаровон, отамнинг топгани бари меники. Мен таңга-тиллага муҳтож эмасман. Менга бир сизнинг ўзингиз керак. Зиндондан чиққандан кейин мени олсангиз, Ойсулув энангизнинг қошига олиб борсангиз бўлди. Менинг сиздан тиланишим шу,— деди.

— Агар сен менга тегсанг, мен ҳам сени олайин. Шу ерда аҳду паймон қилайин, сенинг билан давр-даврон сурайин, мени «бевафолик қилади», деб гап емагин,— деди Кунботир.

Шу кун иккови ваъдалашиб, Офтобойнинг Кунботирдан кўнгли тўлиб, ўрдасига қайтди.

Оқшом. Паҳлавон Қайсар Эроннинг лашкарига бош бўлиб, чўл лашкарга тўлиб, машъал ёқиб, карнай-сурнай тортиб, жўнаб кетди.

Булар кетган сўнг Офтобой Кунботирнинг тулпорини, эгар-абзалини, ёв-ярогини олиб, ўзининг сайрибоғ қилиб ўйнаб келадиган гулшан боғига жўнатди. «Гулшанбоғда эҳтиёт қилиб боқиб туришлар»,— деб сайисларига тайинлади. Оқшом ётди, эрта-мертап тонг отди. Офтобой тағи зиндоннинг бошига келиб, тўраси билан ҳол-аҳвол сўрашиб, айтди:— Оқшом отам жўнаб кетди. Мен сизнинг отингиз билан, ёв-ярогингизни Гулшанбоғ холи деб Гулшанчорбоғга сайислардан бериб юбордим. Бугун оқшом сизни зиндондан чиқарсам, Гулшанбоққа олиб борсам. Оқшом кун ботиб, қоронги-гавғум бўлганда зиндонга бир арқон тушираман, арқонни белингизга бойланг, мен канизларим билан тортиб оламан,— деди. Кунботир ўйлади: «Мени бу тортиб олса, бир кунлари аччиғлашиб қолганда, ё ботирликдан гап-сўз бўлганда: «Сен зиндонда ўлиб кетган одам эдинг, сени зиндондан мен тортиб олганман»,— дер, бетима айтмаганда, ичида айтар. Кел, мени бул тортиб олмасин,— деб шу гапни ўзига маъқул қилиб айтди:— Мени тортиб олмоққа сен билан канизларингнинг кучи етмас, мен сен айтган енгил одамлардан эмасман. Энамнинг Ҳиндистон подшоси совга-саломга юборган филнинг миниб, урушга кириб, аччиғим билан бир-икки тебранганимда филнинг бели синиб кетиб эди. Девни олиб келганимда ҳам мени тортиб оломас. Сенинг арқонларинг ҳам менга дош бермас. Мени тортса, миниб юрган тулпорим тортади, бошқа жонзод тор-

та олмайди. Мен ҳар кун сен ташлаган қўйларнинг, таңаларининг ичагидан, бир кун керак бўлар, деб арқон эшиб қўйибман. Мен сенга бир тутатқи берсам, олиб бориб тулпорим ётган таблада тутатсанг, сўнг тулпорни бўшатсанг, тулпор, менинг исимни олиб, зиндоннинг бошига келади, мени шул от тортиб олади,— деди.

Офтобойга бу маслаҳат маъқул тушиб:— Эса, ташланг тутатқини,— деди. Кунботир баридан бир озгинани юлиб, бир қуруқ иликнинг ичига тиқиб отди, зиндоннинг бошига келиб тушди. Офтобой тутатқини олиб, Гулшанбоғнинг йўлини, ишонини тайинлаб, жўнаб кетди. Ўрдасига етди. Саҳар вақти эди, қирқин қизларини, канизларини олиб Гулшанбоққа борди. Сайисларини чақириб:— Мен қирқин қизим билан Гулшанбоғда сайирбоғ қиламан, отам келгунча шу ерда тураман, банди йигитнинг отини қизлар боқиб туради, сизлар отамнинг ўрдадаги отларини боқинглар, мендан бежавоб ҳеч ерга чиқманглар!— деб ўрдага жўнатди.

Сайислар узаб кетди, балки ўрдага ҳам етди. Офтобой таблага кирса, тўрасининг оти сағриси тошиб, ёли қулоғидан ошиб, ўйнаб турибди. Олмос қилиб билан отнинг тушовини кесди. Кунботирнинг тутатқисини тутатди. Тулпор жонивор Кунботирнинг исини олиб, гуруллаб кишнаб юборди. Офтобой боғнинг дарвозаларини очтирди, от кишнаб дарвозадан чиқиб кетди: тўғри келиб зиндоннинг бошига етди. Кунботирни зиндонда кўриб, кўзидан ёши оқиб, одамдай йиғлаб, зиндоннинг бошида тиз чўкиб, Кунботирга қараб бўйини солиб турди.

Кунботир ичакдан эшилган қирқ қулоч арқонни кўриб қилиб отди, кўриги тулпорининг бўйига тушди. От жонивор иргиб ўрндан турди, бурлиб торта берди. Бир вақт арқон бўшаб қолди. «Тағи тушиб кетдим»,— деб орқасига қараса, Кунботир зиндоннинг бошида турибди. От чопиб ёнига келди. Кунботир отининг бўйиндан бақан арқонни олиб отига минди, Офтобой тайинлаган йўлга отининг бошини бурди, от жонивор йўлга кириб чопиб кетди, тўғри Гулшанбоққа етди.

Гулшанбоғда Офтобойнинг канизлари анғиб туриб эди. Кунботирнинг келганини кўриб, бир хили югуриб келиб ботирни отдан тушириб олди, бир хили югуриб бориб Офтобойга хабар берди.

Офтобой ўзига оро-торо бериб, тўрасига муштоқ бўлиб ўтириб эди. Бу хабарни эшитиб, қирқин қизи билан, қанча жоду кўзи билан Кунботирнинг олдига пешвоз чиқиб, аввал Офтобой кўришиб-сўрашиб, сўнг қирқин қизлари бирини

кетин Кунботир билан кўришиб, ҳолу аҳвол сўрашиб, Офтобой ўтирадиган уйга олиб борди. Қизлар — канизлар югуриб қилди хизматди, қилди зиёфатди.

Кунботир Офтобой билан бўлиб, кунда базм суҳбат қўриб, тўнглари ота берди, кунлар бота берди. Бир кунлари ботир ўйлаб, ҳисоблаб қараса, орадан бир ҳафта ўтибди. Офтобойга айтди:— Мен бундай ётган билан ҳеч иш битмас, бунинг кетидан яхши гап чиқмас. Доро подшо хабар топса, мени-ку иккибошдан дорга тортади, сени ҳам қўймас. «Яхши иш қилибсизлар»,— деб қудагай қўй сўймас. Мени деб, сен бекорга ўлиб кетма. Сени деб, мен ҳам айшишрат қилиб ёта бермайин. Менга жавоб берсанг, элима қайтайин, энам билан бирга урушга кирайин. Доро подшонинг лашкарини қириб-жўйиб, қочганини олдимга солиб қувиб, Эронга кириб келайин, Доро подшонинг тахтини вайрон қилайин, энамнинг сутини, эли-юртнинг тузини ҳақлаб, сўнг сени тўй-томоша қилиб олайин,— деди.

Офтобой хаёлга ботди, хўп уйлаб кўриб тўрасининг гапини маъқул топди. «Мен жавоб бермаганда қўлимдан нима келади, жавоб берсам ҳам, бермасам ҳам кетади»,— деб жавоб берди. Айтди:— Э, тўрам, энди мен сизга жавоб бердим, ваъдангизни унутмасангиз, менга шу бўлади. Энди сиз кетасиз, Асқартоғига етасиз. Отамнинг лашкари кўп, қирқ минг деви ҳам бор, девларга эҳтиёт бўлинг,— деб тўрасининг ёв-яроғини сандикдан олиб берди, бош-оёқ сарпо кийгизди. Тўрасини отлантириб хўшлашиб айтди:— Тўрам, сиз мана бу тўғри йўл билан борсангиз, Эрон лашкарининг орқасидан бориб, туюқсидан душманга аралашиб, Ойсулув подшонинг лашкарини кўролмай ўралаб қоларсиз. Мана — кунчиқар бет билан юрсангиз, бу йўл Балқён боради. Бир ойлик ерда бир чорраҳа бор эмиш, чап тарафдаги йўлга бурилиб борган одам Асқартоғининг муюшидан чиқар эмиш. Мени десангиз, шу йўл билан кетинг, сафарингиз бехатар бўлсин, ҳар ерда сизга зафар ёр бўлсин!— деб фотиҳа бериб хўшлашиб жўнатди.

Кунботир димоғи чоғ бўлиб, кўнгли тоғ бўлиб, ўзи калондимоғ бўлиб тулпорни саваб, Балқён йўлига тушиб кетди. Энди гапини бошқа ёқдан эшкитинг.

Ойсулув подшо уч ой тинмай йўл тортиб, Тажан дарёсини бўйлаб қўр тўкиб ётиб эди. Бир кунлари Паҳлавон Қайсар Асқартоғига етиб борди. Лашкари билан тоғнинг этагига қўниб, тоғнинг бошига одам чиқариб, Ойсулув подшонинг Тажан дарёсини бўйлаб қўниб ётган хабарини билди. Ойсулувнинг ҳам анғиб юрган қоровуллари Эрондан келган лашкарини кўриб, подшосига хабар етказди.

Ойсулув эркак либосини кийиб, олмос қиличин, қарқ тери қалқонини қўлига олиб, қўшинини отлантириб, карнайсурнай тортириб, Асқартоғига қараб кела берди. Буни кўриб Паҳлавон Қайсар девларни олдига солиб, лак-лак лашкарини девларнинг орқасидан юргизиб, Асқартоғини ошиб, бу ҳам эниб тушиб келди. Қирқ минг деви кўриб, Ойсулув подшонинг аскарлари қўрқди. Аскарларнинг оёғи оғир ошгандан Ойсулув аскарнинг девлардан қўрққанини билиб:— Одам девдан қўрқами? Деви билан мен олишайин, аскар билан сиз,— деб шакаман мерганларини илгари солиб, уларга далда бериб, девларга қараб от қўйди. Икки орада дара-дарада бир уруш бўлди. Ҳеч ерда бўлмаган суриш бўлди. Ойсулув тулпорига қамчи босиб, тўда-тўда девга югуради, етгандан икки бўлади, тўп-тўп қилиб олдига солиб қувади. Деви Ойсулувга баробар келмаганини кўриб, мерганлар ҳам чекка-чеккадан от солиб, қириб турибди, девлар ямашиб келиб турибди.

Ойсулув билан мерганлар девлар билан урушиб, сурушиб юриб эди, буни Паҳлавон Қайсар кўриб юриб эди. Қараса, бир олд йигит тўда-тўда деви олдига солиб қувади, етганини қилич билан солади. Лекин девлар тағи ямашиб келади. Туроннинг аскарига қарайди, аскарнинг ичиде бунга ўхшаган олд бир одам кўришмайди. «Девнинг ичиде қилич сийтиб юрган олд йигит душманининг лашкарбошини — каттаси шул, қўшин ҳозир бе эга»,— деб Паҳлавон Қайсар лашкари билан Ойсулувнинг қўшнига ўзини урди. Одамлар урушнинг қизгини энди кўрди.

Девнинг ичиде юриб, Ойсулув ўзининг лашкарига қаради. Оламни тўзон босибди. Паҳлавон Қайсар лашкар билан урушга кириб кетибди. Ойсулувнинг отлиқ аскарлари қайтмай урушиб, гоҳ у қувиб, гоҳ бу қувиб турибди. Лекин пиёда аскарлари аста-аста кейин ташлаётир, бир хиллари балки қоча бошлаётир. Ойсулув девларнинг орасини ёриб чиқди, кўринган мерганга айтди:— Сизлар бориб пиёда аскарни қайтариб, урушга солинглари, дев билан овора бўлиб, енгилиб қолмайинк, мен Паҳлавон Қайсар билан бўлайин,— деб мерганларни жўнатиб, ўзи Паҳлавон Қайсарнинг устига от солиб кетди.

Мерганлар пиёда аскарни бошлаб, булар ҳам урушга кирди. Уруш қизиб кетди, девлар бир фасл тинч нафас олиб, улар ҳам ҳужум қилиб келаберди. Шу орада кўп майдонлар бўшаб, қон Тажан дарёга қараб оқиб, дарёнинг суви қип-қизил қон бўлиб, ботирлар қиличин қон билан ювиб ўлик-ўликка айқашиб, майдон излаб юрганлар хумордан тарқашиб юриб эди. Кунботир Асқартоғининг муюшидан

чиқиб келди. Урушнинг қизиганини кўриб, от қўйиб кела берди. Қараса, икки орада қаттиқ уруш бўлаётди. Йўлда девларнинг ўлиги ётир, лак-лак дев елиб-югуриб, Ойсулувнинг қўшинига тараф бўлиб бораётди.

Кунботир девларнинг орқасидан қувиб етди, бир чеккадан қириб кетди. Девлар буни кўриб: «Бу бало қайдан келди, бая биз билан урушган ботирга ўхшамайди, бу ёмон бўлади, буни омон қўймайик»,— деб Кунботирни ўраб олди. Кунботир тулпорни қистаб, олмос қиличнинг сизтаб, қувиб етганини, яқин келганини тўда-тўдаси билан бўлиб, кесиб-қириб ташлади. Кўни ўлди, ози қолди. Қолгани Кунботирдан кўриб, тоққа қараб қочди. Девларни қочириб, отдан тушиб, отининг айил-пуштанани маҳкам тортиб, отига миниб, Паҳлавон Қайсарни излаб, қўшинга қараб кириб кела берди, бир чеккадан бу ҳам қўшилди қира берди. Шунда Ойсулув қараса, девлар қочиб бораётди. Паҳлавон Қайсарнинг қўшинига бир ола йигит ўзини уриб оч бўридай дориб бораётди. Буни кўриб Ойсулув подшо тани хурушга кириб, қайтмай, қилич солиб бора берди, қиличига йўлққаши икки бўлиб, олдини очиб, Паҳлавон Қайсарга яқинлаш берди. Қайсар қараса, бир чеккадан бир ботир қириб-жўйиб келаётди. Девлар озаёиб қолибди, улар ҳам қочиб бораётди, Туроннинг лашкарига бош бўлиб юрган ола йигит тўдани тўзатиб, Қайсарга яқинлаб келаётди. Қайсар буни кўриб, турмоқдан қочмоқни қулай билиб, отининг бошини буряб, орқадаги одамларни урушга ҳайдаган киши бўлиб, аста-секин қоча бошлади. Ойсулув буни фаҳмлаб, издан қувиб тушди. Қайсар қўшинидан чиқмай етиб борди. Иккови шул орада олғиниб, бир-бирига қилич солишиб қолди. Ойсулув қулайини топиб, бир қилич солади. Қайсарнинг калласи учиб, танаси зикайиб, отдан думалаб қолди. Бу тоқсани кўриб, Қайсарнинг қўшини бирин-кетин урушдан тикиб қочди. Бир хили урушдан чиққанча, оти илдами Асқартоғининг белидан ошди.

Ойсулув отининг бошини тортиб қараб турди. Аскарлари Қайсарнинг қолган одамларини қувиб келаётди. Қўшинда кўринган — Эрон подшоларининг кийинини кийинган йигит қириб келаётди. Бу икки ола бири ўнгдан, бири сўлдан, мерганлар орқали айқириб-ҳайқириб қувиб, булар ҳам тоққа ўрлаб кетди. Асқартоғининг белига борганда бу икки ола биров-бировига яқинлаб етди. Кунботир отдан тушиб:— Эна, ҳормани! — деди. Ойсулув ўғлини таниб юраги ёрилгудай бўлиб, қулоч ёйиб Кунботир ҳам югуриб бориб, энасининг қучоғига ўзини отиб, эна-бола топишиб, оғиз-бурун ўлишиб қолди. Кунботирнинг хабари жами

лашкарига етиб, бари ўз ўғлини кўргандай бўлиб йиғилиб келди. Булар ўлжаларини йиғиб, тоғдан ошиб, Эрон бетиға тушиб, дам олиб ётди.

Бир-икки оқшом шу ерда ётиб, ўлжаларни Асқартоғининг ёрига жойлатиб, беш юз қоровулни қўйиб, Ойсулув билан Кунботир лашкарга бош бўлиб, қочган лашкарига кейнидан қувиб Эронга борди.

Буларнинг қувиб келаётганини Эроннинг лашкарлари билиб, ҳар қайси чекка-чеккага қочиб, ҳар ким ўз бошини олиб ҳар қаёққа кетди. Ойсулув билан Кунботир Доронинг шаҳрига кириб борди. Доро буни эшитиб, саройдан чиқиб, бошпанасини қилиб қочди. Доронинг қочган хабари Кунботирга етишди. Энасида жавоб олиб, қувиб изидан тушди. Шаҳардан чиқмай Дорога етишди: олмос қилич билан Доронинг калласини олиб, энасининг қошига етди. Эрон одамлари буни кўриб, бари: — Омон-омон, — деб Эрон Ойсулув подшога тобе бўлди. Эли-юртда тинчлик бўлиб, омон-омонлик бўлди.

Офтобой қирқин қизи билан, қанча жоду кўзи билан, ширин сўзи билан, қаниз қизлари билан келиб, Ойсулув подшо билан Кунботирни кўрди.— Зафарингиз қутлуғ бўлсин!— деб муборакбодлик қилди. Ойсулув подшо элга жар солдириб, қирқ кеча-кундуз тўй-томоша қилдириб, эли уйқудан қўйдириб, Офтобойни Кунботирга никоҳ қилиб берди. Эна-бола мурод-мақсадига етди.